

Svenska statistikfrämjandet

Förslag till

Etisk kod för statistiker i Sverige

Remissversion 30 januari 2009

Innehållsförteckning

1	Introduktion	4
2	Statistikerns ansvar för samhället och allmänheten	6
2.1	Statistikern har tillräcklig insikt i för arbetet tillämpliga lagar, förordningar, regler och standarder samt beaktar dessa.	6
2.2	Statistikern främjar kompetent användning av statistisk information och statistisk metodik.....	6
2.3	Statistikern ser till att en undersökning inte otillbörligt styrs till att uppnå ett förutbestämt resultat.....	6
2.4	Statistikern ansvarar för att statistiska resultat presenteras på sätt som visar vilka slutsatser som kan dras.	6
3.	Statistikerns ansvar gentemot uppdragsgivare	7
3.1	Statistikern tillvaratar uppdragsgivarens intressen genom att utföra uppdraget omsorgsfullt och enligt vetenskapligt grundade metoder	7
3.2	Statistikern avråder från undersökningar där det är uppenbart att resultaten inte kommer att bli användbara för uppdragsgivaren.....	7
3.3	Statistikern skyddar uppdragsgivarens data och annat internt material.	7
3.4	Statistikern klarlägger sitt ansvar för undersökningens genomförande och kvalitet.....	8
4.	Statistikerns ansvar gentemot uppgiftslämnare	8
4.1	Statistikern skyddar uppgiftslämnarnas identitet och insamlade uppgifter om dem.	8
4.2	Statistikern undviker onödigt stora urval av uppgiftslämnare.	8
4.3	Statistikern undviker att utsätta uppgiftslämnare för onödiga risker eller att ta omotiverat stor del av deras tid och privatliv i anspråk.....	9
4.4	Statistikern ger all relevant information om en undersökning till uppgiftslämnarna och om vilken information som eventuellt hålls hemlig och skälen till detta.....	9
5.	Statistikerns ansvar som chef för andra statistiker.....	9
5.1	Statistikern som chef skapar en arbetsplats präglad av ett etiskt och kvalitetsmedvetet arbetssätt.	9
5.2	Statistikern som chef värnar den professionella integriteten hos sina medarbetare.....	10
5.3	Statistikern som chef understöder att ny statistisk kunskap som är framtagen av en medarbetare får offentliggöras.	10

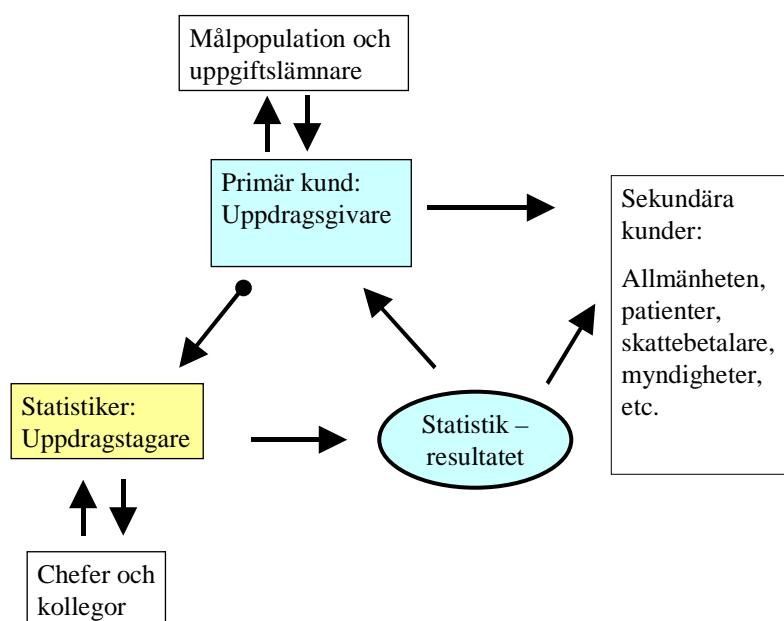
6. Statistikerns ansvar för sig själv, sina kollegor och för professionen	10
6.1 Statistikern strävar efter att utveckla sin kompetens.....	10
6.2 Statistikern dokumenterar sitt arbete så att det möjliggör en efterhandsgranskning och att data kan återanvändas.	10
6.3 Statistikern stöder och respekterar sina kollegor.	11
6.4 Statistikern verkar för att sund konkurrens upprätthålls.	11
7. Förslagets tillkomst och revisionshistoria.....	11

1 Introduktion

I många länder har våra statistiska systerorganisationer antagit en så kallad etisk kod (Code of Conduct), bl a American Statistical Association (USA) och Royal Statistical Society (Storbritannien). Även International Statistical Institute har antagit en 'Declaration of Professional Ethics'. I många avseenden är de ovannämnda etiska koderna allmängiltiga och tillämpliga även för svenska förhållanden.

Svenska statistikfrämjandet har ändå velat ta fram en etisk kod som är förankrad bland svenska statistiker och som är skriven på svenska. En sådan kan göra statistiker ytterligare motiverade att utöva sitt arbete på ett professionellt sätt och kan utgöra ett stöd vid intressekonflikter mellan olika parter. Detta främjar samhället i stort (forskning, människors hälsa, ekonomi, etc.), uppdragsgivare inom vårt arbetsfält samt enskilda statistikers goda rykte.

Vi har utgått från följande modell vid framtagningen av dessa etiska principer:

Triangeln i mitten av bilden utgör kärnan i ett statistiskt uppdrag.

Uppdragsgivaren är den som primärt äger problemet, formulerar uppdraget, och betalar för att få det utfört. Det kan vara ett företag, en myndighet, organisation, eller universitet. Det kan också vara en enskild person, t ex en forskare i medicin.

Uppdraget kan vara att utföra en statistisk undersökning, genomföra ett forskningsuppdrag, undervisa studenter i statistik, ge en konsultation etc.

En **statistisk undersökning** kan till exempel vara en marknadsundersökning, en folkräkning, en läkemedelsstudie, en data-mininganalys.

Statistikern som får uppdraget kan vara anställd hos uppdragsgivaren eller vara anlitad som konsult. Statistikern är **uppdragstagaren** för vilken den etiska koden gäller. Eftersom det för närvarande inte finns någon entydigt definierad yrkesroll som statistiker i Sverige kommer uppdragstagaren, dvs den som åtagit sig ett statistiskt uppdrag, oberoende av utbildning och erfarenhet, att vara 'statistiker' vid tillämpningen av den etiska koden.

Statistikern levererar sitt resultat till uppdragsgivaren i form av någon slags statistik beroende på uppdragets art. Detta resultat kommer förr eller senare också att beröra de **sekundära 'kunderna'**, t ex allmänheten, patienter, olika slags intressenter.

I en statistisk undersökning medverkar i allmänhet **uppgiftslämnare** som tillhör eller företräder en **målpopulation**. Statistikern ingår ofta i en gemenskap av **kollegor och chefer** som utför statistiskt arbete.

Etiska aspekter uppkommer på olika sätt i alla dessa gränssnitt representerade av pilarna i modellen. Den föreslagna etiska koden följer i stort den struktur som modellen anger. Den är uppbyggd som en serie teser med förklarande text om förhållningssätt som statistikern i tillämpliga delar följer i sitt arbete.

Statistikern följer allmänna lagar och etiska principer, och detta är inte ytterligare berört i den föreslagna etiska koden.

2 Statistikerns ansvar för samhället och allmänheten

Ytterst är hela samhället beroende av hur statistiker förfar inom det område som de specifikt behärskar. Alla måste därför kunna lita på att statistikern uppfyller sin roll i samhället på ett korrekt och samvetsgrant sätt.

2.1 Statistikern har tillräcklig insikt i för arbetet tillämpliga lagar, förordningar, regler och standarder samt beaktar dessa.

Lagar, förordningar och vissa etiska och liknande regelverk sätter tvingande gränser som inte får överskridas. Alla sådana regler är viktiga, och vissa har särskild betydelse för statistikerns arbete, till exempel regler i sekretesslagen, personuppgiftslagen (PUL) och andra lagar som rör hantering av information. Standarder och konventioner ger vägledning om vad som är god och förtroendeingivande praxis i statistikerns arbete.

Statistikern har ett eget ansvar för att lagar, förordningar och andra regler beaktas och kan inte enbart luta sig mot arbetsgivaren eller uppdragsgivaren.

2.2 Statistikern främjar kompetent användning av statistisk information och statistisk metodik.

Statistikern förvaltar ett kompetenskapital för att främja nyttig statistikanvändning och motverka skadlig felanvändning av statistik. Statistiken som vetenskap bygger i princip på öppenhet om metoder och arbetssätt. Statistikern inser att statistikens nytta allmänt sett kan väntas bli bäst om insikter i statistik är väl spridda i samhället. Statistikern främjar i sitt arbete allmänhetens insikter om och förståelse av statistik.

2.3 Statistikern ser till att en undersökning inte otillbörligt styrs till att uppnå ett förutbestämt resultat.

Önskemål, förväntningar eller en förutfattad mening får inte styra en undersökningens resultat, så att dessa inte rätt visar hur den undersökta verkligheten ser ut. Statistikern accepterar inte att medverka i en undersökning som styrs otillbörligt till att uppnå ett visst förutbestämt resultat.

Statistikern medverkar inte genom sin kompetens eller auktoritet till bedrägliga förfaranden. Statistikern accepterar inte att "tas som alibi" för att en undersökning är utförd med tillräcklig kompetens även i avseenden som ligger utanför statistikerns kompetensområde.

2.4 Statistikern ansvarar för att statistiska resultat presenteras på sätt som visar vilka slutsatser som kan dras.

Statistikern ansvarar för vilka statistiska slutsatser som kan dras respektive inte dras. Statistiska resultat kan komma att föras vidare och återges i flera led, och presentationen bör därför tåla att komprimeras och sammanfattas. Statistikern förbehåller sig rätten att gå ut med ett tillrättaläggande, om resultat eller slutsatser återges på missvisande sätt. När resultat kan förmodas ha stor

genomslagskraft och bli mycket uppmärksammade, så förekommer statistikern detta genom att särskilt tänka på att vara tydlig och ha en klar kvalitetssäkring.

3. Statistikerns ansvar gentemot uppdragsgivare

I detta avsnitt beskrivs principer som statistikern iakttar i relationen till sin uppdragsgivare. Denna uppdragsgivare kan vara en direkt köpare av statistiska tjänster, men även i vidare mening interna kunder och arbetsgivare.

3.1 Statistikern tillvaratar uppdragsgivarens intressen genom att utföra uppdraget omsorgsfullt och enligt vetenskapligt grundade metoder

Statistikern verkar för att vetenskapligt grundade statistiska metoder tillämpas, för att på bästa sätt tillgodose uppdragsgivarens intressen.

Statistikern förespeglar inte några specifika resultat eller styr analyser och metoder mot önskade resultat. Statistik är en objektiv vetenskap som hjälper uppdragsgivaren att få fakta som underlag för beslut. Detta strider inte mot att göra en prognos av resultaten utifrån bakgrundsinformation, eller att skapa scenarier för utfall som uppdragsgivaren kan arbeta utifrån i sin beslutsprocess för t ex dimensionering av en undersökning.

Statistikern utvecklar, vidarebefordrar eller stödjer inte missvisande eller manipulerade resultat och metoder. Inte heller tillåter statistikern att sådana publiceras eller används i hans/hennes namn.

3.2 Statistikern avråder från undersökningar där det är uppenbart att resultaten inte kommer att bli användbara för uppdragsgivaren.

Statistikern avråder från att genomföra en statistisk undersökning som uppenbart inte kan tillgodose uppdragsgivaren önskemål, även om detta kommer att omintetgöra eller begränsa uppdraget. I sådana fall redovisar statistikern möjliga alternativ i syftet att ge uppdragsgivaren en objektiv grund att fatta beslut utifrån.

3.3 Statistikern skyddar uppdragsgivarens data och annat internt material.

Statistikern hanterar allt material som anförtrotts honom/henne av uppdragsgivaren som konfidentiellt. Statistikern medverkar alltså till att förhindra att uppdragsgivarens data som inte är avsedda att spridas kommer i orätta händer.

Statistikern använder inte resultat eller data i annan verksamhet om inte uppdragsgivaren givit ett uttryckligt samtycke till detta.

Ovanstående klausuler finns ofta i anställningsavtal, kollektivavtal, sekretessförbindelser, konsultkontrakt samt ytterst i lag. Skulle den saknas gäller ovanstående formuleringar.

3.4 Statistikern klarlägger sitt ansvar för undersökningens genomförande och kvalitet.

Statistikern arbetar i en statistisk undersökning vanligtvis tillsammans med andra specialister, där ansvaret är fördelat på olika moment i undersökningen. Oavsett vem som utför ett visst moment, t ex specifikationen av variabler eller datainsamlingen, så är det viktigt att statistikern klargör vilka delar som denne tar ansvar för.

Speciellt viktigt är det att se till att insamlade data håller en god kvalitet för den planerade analysen. Statistikern fordrar därför att få insyn i alla de delar där kvaliteten på resultaten påverkas. Är någon annan än statistikern ansvarig för datainsamlingen upplyser statistikern uppdragsgivaren om möjliga konsekvenser av kvalitetsbrister som kan uppkomma.

Statistikern klarlägger vikten av god planering i alla situationer där data samlas in, t ex vid urvalsundersökningar, planerade försök, data mining etc.

Statistikern klarlägger begränsningarna när det gäller att genomföra statistiska undersökningar med god kvalitet då statistiker inte kopplas in i tid.

Statistikern klargör behovet av resurser för att genomföra en statistisk undersökning och vad kostnaderna för detta är. Dessa relateras till det värde för uppdragsgivaren som statistikern tillför.

4. Statistikerns ansvar gentemot uppgiftslämnare

Detta avsnitt behandlar statistikerns ansvar gentemot uppgiftslämnare i vid mening. Här inkluderas respondenter (personer, hushåll och företag) vid surveyer och deltagare (försökspersoner) i medicinska och psykologiska försök. I begreppet uppgiftslämnare ingår också respondenter och försökspersoner vars uppgifter insamlats indirekt via dataregister som är upprättade för annat primärt ändamål.

4.1 Statistikern skyddar uppgiftslämnarnas identitet och insamlade uppgifter om dem.

Statistikern känner till och står fast vid tillämpliga lagar, regler och praxis för att skydda uppgiftslämnare. Exempel på sådana regelverk är "Good Clinical Practise (GCP)", personuppgiftslagen (PUL), sekretesslagen (affärssekretess), lagen om etisk prövning, tillämplig ISO-standard, regler för avidentifiering, etc.

Särskild försiktighet iakttas när det gäller uppgifter om uppgiftslämnarens personliga eller interna förhållanden. Statistikern bör arbeta med avidentifierade uppgifter så långt det går. Detta är dock inte alltid tillräckligt; möjligheter till bakvägsidentifiering via resultatredovisningen måste också beaktas.

4.2 Statistikern undviker onödigt stora urval av uppgiftslämnare.

Statistikern ansvarar till sin del för att den totala uppgiftslämnarbördan, sedd som summan av alla individers och företags uppgiftslämnande, inte blir onödigt stor. Detta kan ske genom att statistikern är välinformerad om undersökningens syfte och uppdragstagarens behov. Till detta kommer att göra en korrekt bedömning av nödvändiga urvalsstorlekar baserad på de planerade testens styrkor eller planerad precision i skattningar av populationsparametrar. Här har statistikern ofta ett avgörande inflytande i praktiska undersökningssituationer.

4.3 Statistikern undviker att utsätta uppgiftslämnare för onödiga risker eller att ta omotiverat stor del av deras tid och privatliv i anspråk.

Uppgiftslämnarbördan i en undersökning påverkas av frågeformulärets volym, graden av integritetskränkande frågor eller - graden av risk och ansträngning som försökspersonen utsätts för i t.ex. kliniska prövningar. Statistikern medverkar till att varje omotiverad fråga, risk eller ansträngning tas bort från undersökningen. Statistikern försäkras sig om att medgivande givits från uppgiftslämnarna på ett etiskt riktigt sätt (informerat samtycke).

4.4 Statistikern ger all relevant information om en undersökning till uppgiftslämnarna och om vilken information som eventuellt hålls hemlig och skälen till detta.

Grundregeln är att total öppenhet ska gälla gentemot uppgiftslämnaren. Ibland kan det dock vara motiverat att genomföra så kallade blinda försök, där försökspersonen inte vet vilken behandling han/hon utsätts för. Undantagsvis kan det också vara motiverat att hemlighålla vem som är uppdragsgivare till en undersökning. De dolda omständigheterna bör dock minimeras.

5. Statistikerns ansvar som chef för andra statistiker

På större arbetsplatser finns statistiker som är chef för andra statistiker. I sådana fall finns både en chef-medarbetarrelation och en relation mellan kollegor. Nedanstående ger etiska aspekter på denna situation.

5.1 Statistikern som chef skapar en arbetsplats präglad av ett etiskt och kvalitetsmedvetet arbetssätt.

Statistikern som chef stödjer en medarbetare som framhåller att det inte finns någon garanti för att resultatet av en statistisk undersökning kommer att överensstämma med någon intressents förväntning eller önskemål.

Statistikern som chef stödjer en medarbetare som påtalar inkompetent och osund statistisk verksamhet på arbetsplatsen. I synnerhet är detta viktigt om det handlar om att förebygga skada på försökspersoner eller samhället i stort.

Statistikern som chef säkerställer att medarbetare är utbildade för sina arbetsuppgifter och att de får möjlighet att vidareutbilda sig som statistiker.

5.2 Statistikern som chef värnar den professionella integriteten hos sina medarbetare.

Statistikern som chef stödjer sina medarbetare i att värna deras professionella integritet. Mindre erfarna statistiker på en arbetsplats kan annars ha svårt att värna sin professionella integritet gentemot sin arbetsgivare.

5.3 Statistikern som chef understöder att ny statistisk kunskap som är framtagen av en medarbetare får offentliggöras.

Statistikern som chef stödjer en medarbetare som önskar offentliggöra ny statistisk kunskap genom en publikation eller presentation vid ett vetenskapligt möte. Om företaget har finansierat utvecklingen av ny statistisk kunskap är dock företaget berättigat till ersättning via försäljning av produkter som utnyttjar denna kunskap. Detta gäller t ex programvara eller annan form av kommersialisering av forskningsresultat.

Statistikern som chef stödjer en medarbetare när det gäller medförfattarskap så att detta hanteras i överensstämmelse med god vetenskaplig praxis. . Statistikern förhindrar att låta sitt namn användas för att ge ett publicerat arbete en oberättigad trovärdighet.

6. Statistikerns ansvar för sig själv, sina kollegor och för professionen

Statistikern ansvarar inte bara gentemot parter i andra roller, utan också gentemot sig själv, sina kollegor och statistikprofessionen.

6.1 Statistikern strävar efter att utveckla sin kompetens.

Utvecklingen av statistiska metoder går snabbt och det är viktigt för en statistiker att fortlöpande vidareutbilda sig för att tillgodogöra sig dessa framsteg. För att upprätthålla en hög kunskapsnivå är det också viktigt att kontinuerligt repetera och förbättra gamla kunskaper.

6.2 Statistikern dokumenterar sitt arbete så att det möjliggör en efterhandsgranskning och att data kan återanvändas.

Väl dokumenterat arbetssätt, inklusive dokumentation om datakontroller och eventuella förbehåll, är av yttersta vikt, då ej redovisade metoder kan leda till att en undersökning i högre grad ifrågasätts och förkastas. Förståelse för bakomliggande teorier, arbetsdata och metoder är också av stor vikt, samt en medvetenhet om slumpens möjlighet att påverka resultatet.

En av principerna för statistiskt arbete är att det, inom ramen för nödvändiga sekretesshänsyn, är öppet för granskning och utvärdering av andra statistiker. Statistikern tillhandahåller tillräcklig information för att metoder och resultat ska kunna bedömas av kollegor. Sådan bedömning riktas mot metoderna som

sådana snarare än mot de personer som valde eller använde dem. Eventuella fördelar med att undanhålla detaljer i metoder eller resultat, av t.ex. konkurrensskäl, måste vägas mot nackdelarna för utvecklingen av statistiskt vetande.

Statistikern dokumenterar data från undersökningar så att det möjliggör återanvändning för till exempel upprepad analys och metaanalys.

6.3 Statistikern stöder och respekterar sina kollegor.

Statistikern stimulerar och stöder andra statistiker i deras utveckling, bidrar till att stärka andras arbete genom konstruktiv kritik och sprider inte tvivel om någon kollegas eller annan medarbetares professionella kompetens utan mycket starka skäl. Statistikern ställer upp som bedömare av andras arbete, t.ex. som opponent, 'peer reviewer' av manuskript och respekterar andras bedömningar.

Statistiska undersökningar är ofta samarbeten mellan kollegor från olika ämnesområden och hänsyn behöver tas till alla medarbetares integritet. Statistikern säkerställer att den statistiska undersökningen utförs inom ett överenskommet etiskt regelverk, som kan innefatta principer och konventioner från andra områden.

6.4 Statistikern verkar för hållbar konkurrens.

Statistikern verkar för att statistiskt arbete erbjuds och utförs på villkor som långsiktigt gör det möjligt att utföra uppdrag med vetenskapligt och yrkesmässigt godtagbar kvalitet. Statistikern tar sitt ansvar gentemot sina kollegor och för professionen genom att verka för en värdering av statistiskt arbete som tar hänsyn både till det värde som arbetet tillför och till de resurser som krävs för att utföra det.

7. Förslagets tillkomst och revisionshistoria

Förslaget är framtaget av en arbetsgrupp på uppdrag av Svenska statistikersamfundet till årsmötet 16 oktober 2007. Gruppen bestod av följande personer:

Bernhard Huitfeldt, BH Statistikkonsult och AstraZeneca, Södertälje (ordförande)
Fredrik Ericsson, Entercard, Stockholm
Gösta Forsman, Vägverket, Uppsala
Anna Lindgren, Matematisk statistik, Lunds Universitet, Lund
Martin Ribe, SCB, Stockholm
Magnus Pettersson, Statistikkonsulterna, Göteborg

Svenska statistikersamfundet och Statistiska föreningen slogs samman och bildade Svenska statistikfrämjandet i mars 2008. Förslaget till etisk kod blev

därmed vilande under en period. I samband med att det åter har aktualiserats i den nya föreningen har smärre revisioner genomförts av i huvudsak redaktionell natur. Förslagets huvudinnehåll är alltså oförändrat jämfört med förslaget som presenterades den 16 oktober 2007.

I den senaste revisionen har texten ändrats så att kopplingen till en yrkesroll som statistiker tagits bort. Anledningen till detta är att det inte finns någon entydigt definierad yrkesroll som statistiker i Sverige. Dokumentets titel har därför ändrats från "Yrkesetisk kod för statistiker i Sverige" till " Etisk kod för statistiker i Sverige". Som framgår av introduktionen definieras 'statistiker' i denna etiska kod som en person som åtar sig ett statistiskt uppdrag oberoende av utbildning och erfarenhet.